JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kämäräinen, Heikki

Title: Turun köyhät 1800-luvulta nykypäivään

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Heikki Kämäräinen

Rights: CC BY 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Please cite the original version:

Kämäräinen, H. (2023). Turun köyhät 1800-luvulta nykypäivään. J@rgonia, 21(42), 355-358.
http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202401291602

J@RGONIA
ISSN 1459-305X
Julkaisija: Historian ja etnologian laitoksen tutkijat ry
© Heikki Kämäräinen

42/2023 http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202401291602

Turun köyhät 1800-luvulta nykypäivään

Arvio teoksesta Kallio, Johanna & Kirsi Vainio-Korhonen toim. *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla.* Turun Historiallinen Yhdistys. 2022. 227 s. ISBN 978-952-7045-12-1.

Heikki Kämäräinen

Yksi historiantutkimuksen paradokseista on siinä, että ikävistä aiheista on mahdollista kirjoittaa kirja, josta tulee hyvälle tuulelle. Professori Johanna Kallion ja professori Kirsi Vainio-Korhosen toimittama teos *Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvulla* on kiinnostavuudessaan sellainen kirja. Artikkelikokoelmassa on koottu yksiin kansiin Turun kaupunkitutkimusohjelman rahoittaman monitieteisen, joskin pääosin historioitsijoista koostuvan ”Köyhyyden ja osattomuuden kertomattomat kokemukset Turussa 1800-luvulta nykypäivään” -tutkimushankkeen tulokset. Teoksen tarkoituksena on ollut syventää käsitystämme siitä, mitä köyhyys oli 1800-luvulla ja mitä se on tässä päivässä.

Köyhyyttä ja sen historiaa on tutkittu paljon niin historiantutkimuksen, sosiaalitieteiden kuin taloudenkin näkökulmista. Aihetta ei kuitenkaan ole ammennettu loppuun ja erilaisia mahdollisia tulokulmia ilmiöön on runsaasti.[1] Nyt arvioitavan kirjan 1800-lukua käsittelevät artikkelit syventyvät ilmiöön tutkimalla Turun Luostarimäen alueen asukkaita ja heidän elinolojaan. Erityisesti tutkimuskohteiksi on nostettu heidät, jotka katoavat helposti arkistojen hiljaisuuteen ja ovat ehkä haavoittuvimmassa asemassa, eli köyhät perheet, naiset ja lapset.

Kun tutkitaan universaalia ilmiötä paikallistasolla ja tulokset julkaistaan paitsi alan tutkijoille, myös suurelle yleisölle tarkoitetussa kirjassa, on periaatteessa olemassa vaara, että teksti lipuu liika joko yleistasolle tai paikallishistoriaksi. Kirjan artikkelien tasapainotus on kuitenkin onnistunut, fokus on köyhyyden ilmiössä ja paikallishistoriallinen osuus tukee kokonaisuutta.

Kirja on jaettu neljään temaattiseen osioon, joista ensimmäinen johdattelee lukijan 1800-luvun Turkuun, toisessa tutkitaan Luostarimäen köyhiä 1800-luvulla, kolmannessa osattomuutta 1900 ja 2000- luvuilla ja lopussa summataan yhteen. Johdannon ja lopetuksen ohella kirjassa on kymmenen varsinaista tutkimusartikkelia ja näiden väliin istutettuja sivun parin mittaisia tietoiskuja ja pienoiselämänkertoja syventämään kirjan teemoja. Kovakantinen teos näyttää hyvältä. Valokuvat ja

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

äkkisilmäyksellä erehdyttävän valokuvamaiset digitaaliset mallinnukset tuovat menneisyyden lähelle. Tekstin olisin itse ehkä taittanut kahdelle palstalle, mutta tämä on pieni asia.

Ryysyistä kiinni

Historiantutkimuksen kannalta köyhyyden tutkimus on haastavaa, koska nykykatsannosta suurin osa menneisyyden ihmisistä oli eläessään köyhiä. Varallisuutta pitääkin lähestyä suhteellisesti ja myös 1800-luvun aikalaiset tunnistivat köyhästä joukostaan vielä köyhempiä. Kallion ja Korhosen täsmällisemmän määritelmän mukaan köyhyys on ”taloudellisten resurssien niukkuutta” yhdistyen ”ei-materiaalisiin ongelmiin”, esimerkiksi heikkoon terveydentilaan, näköalattomuuteen ja köyhyydestä johtuvaan häpeään (s. 8). Nykypäivän hyvinvointivaltiostakaan köyhyys ei ole kadonnut, vaan sen muodot ovat muuttuneet. Köyhyys ei välttämättä ole suoranaista puutetta ruuasta, mutta huono-osaisuus näkyy ja tuntuu niin yksilön elämässä kuin koko yhteiskunnan tasolla. Kirjoittajat erittelevätkin köyhyyden muotoja absoluuttisen puutteen ja suhteellisen köyhyyden välillä. Vaikka köyhyyden ja marginalisoinnit muodot ovat aikariippuvaisia, voidaan liikkuvasta maalista erottaa tiettyjä ajasta riippumattomia mekanismeja ja prosesseja, jotka pysyvät samana aikaa.

Vaikka teoksen pääpaino on 1800-luvussa, jatkuvuutta teemoille on saatu kirjan lopun 2000-luvun köyhyyttä käsittelevillä artikkeleilla. Kirja ei ole, eikä väitä olevansa, köyhyyden koko kaari 1800-luvulta 2000-luvulle, mutta katkos kirjan viimeisen osion ja muun kirjan välillä herättää kysymyksiä jatkotutkimusmahdollisuudesta: esimerkiksi maailmansotien aikaisia pula-aikoja tai 1930-luvun lamaa kirjasta ei valitettavasti löydy. Kirja kyllä kertoo köyhyyden muotojen muuttuneen ja köyhyyden yleiskuvan siirtyneen absoluuttisesta puutteesta suhteelliseen osattomuuteen (puuttuvat mahdollisuudet elää yhteiskunnan odotusten mukaista elämää), mutta muutoksen konkretisoimiseksi 1900-luvun osuutta olisi voinut valottaa parilla lisäartikkelilla.

1800-luvun köyhät

Kirja alkaa Taina Saarenpään ja Panu Savolaisen pohdiskelevalla artikkelilla historiallisen tiedon luonteesta. Suurelle yleisölle harvemmin tuodaan esiin sitä, kuinka hajanainen aineisto historioitsijoilla on käytössä, ja kuinka vähän lähdeaineistoa on ylipäätään säilynyt suuresta osasta menneisyyden ihmisiä. Kirjoittajat esittävät historiantutkijan taitona sen, kuinka esimerkiksi henkikirjojen, rippikirjojen ja perukirjojen avulla voidaan piirtää ihmisestä pienoiselämänkerta. Vaikka artikkelin alkupuolen fokus onkin ehkä enemmän suunnattu maallikoille, niin sen loppupuolella esiteltävät menneisyyden kartallistaminen ja digitaalinen kuvittaminen ovat hyödyllisiä myös historian ammattilaisille. Kartallistamalla päästää käsiksi esimerkiksi asumisväljyyteen tai ahtauteen, joka oli riippuvainen ihmisten tulotasosta sekä heidän elämänsä piireistä, siitä, missä kukin aikansa vietti.

Aineistopohdinnan jälkeen kirjan selkeästi kronologis-temaattisempi osuus alkaa Topi Artukan artikkelilla Turun palosta, suurkatastrofista, joka jätti noin 10 000 turkulaista kodittomiksi. Valtiovalta ja viranomaiset myönsivät apua palosta kärsineille muun muassa korottoman lainan muodossa, joka oli varsinkin köyhimmille ja eniten maallista

omaisuuttaan menettäneille jaloilleen pääsemisen edellytys. Toisaalta palo osaltaan eriytti turkulaisia sosiaalisesti, sillä verrattuna paloa edeltäneeseen aikaan ihmiset keskittyivät uuden tonttijaon myötä asumaan entistä enemmän sosiaalisten luokkiensa mukaisille asuinalueille.

Luostarinmäkeläiset olivat 1830- ja 1840-lukujen turkulaisella mittapuulla köyhiä, ja monen elämää rasittivat työttömyys, alkoholismi tai yksinhuoltajuuden mukanaan tuomat haasteet. Palon jälkeen ongelmia lisäsi muun muassa koleran puhkeaminen 1831 ja kerjäläisyyden yleisyys kertoo olosuhteiden kurjuudesta. Likimain jokaisessa Luostarinmäen pihapiiristä asui joku, jolla oli taustallaan rikostuomio. Tavanomaista oli, että tuomitut asuivat vuokra-asunnossa puolisonsa ja lastensa kanssa eläen näiltä osin suhteellisen tavanomaista elämää. Monet luostarinmäkeläiset saivat tuloja esimerkiksi kirvesmiehinä tai palkollisina. Toiset olivat oppipoikia tai kisällejä. Suuri osa naisista merkittiin henkikirjoihin käsityöläisten leskinä. Moni luostarinmäkeläinen eli köyhäinhoidon varassa.

Toimeentulon järjestämiseen apua tarvitsevalle oli vähän, sillä viranomaiset ja ylempisäätyiset auttoivat kitsaasti. Viranomaiset näyttäytyivätkin monien elämässä nimenomaan kontrollikoneistona, ja osa luostarinmäkeläisistä on päässyt lähteisiin ja siten kirjan kansien väliin esimerkiksi julkijuopumuksella. Luostarinmäellä alkoholia kulutettiin ajalleen tyypilliseen tapaan pitkin viikkoa. Kallistelua seuranneiden juopumusrikoksien ilmiannot kuvastivat yhteisön sukupuolirooleja ja sosiaalista tilaa, sillä yksityisissä pihapiireissä juopuneiden rähinän ilmiantoivat yleensä pihapiirin naiset, kadun puolella miehet. Ajalle tyypilliset sukupuolierot näkyivät myös lasten koulunkäynnissä, sillä köyhien pojat pääsivät kouluun tyttöjä useammin.

Eräs tapa tasoittaa elämän kolhuja oli lasten kummien ”strateginen valinta”, jolloin lapsen ”avainkummi” oli joku taloudellisesti turvatumpaa elämää elävä, vaikka ei aina maineeltaan putipuhdas, kaupunkilainen (s. 100–101). Tavallista oli myös vastavuoroisuus kummisuhteissa. Saarenpää ja Korhonen tuovatkin esiin niin kutsutun ”alakulttuurisen sosiaalisen pääoman”; ne, jotka joskus levensivät leipäänsä laittomin keinoin, liikkuivat usein kaltaistensa seurassa, näistä tukea hakien ja tukea tarjoten (126–127).

Heille, joita ympäröivä yhteisö ei auttanut, joille ei ollut ystävien, suvun ja naapurien muodostamaa turvaverkkoa, oli toki tarjolla edes hieman viranomaisluonteista apua. Esimerkiksi ensimmäiset synnytyssairaalat, kuten myös Turun kätilöoppilaitos, perustettiin kaikkein köyhimpien, usein yksinäisten, naisten synnytyksiä varten. Parempiosaiset synnyttivät kotona.

Köyhät keskuudessamme

Suomen historian viimeistä sataa vuotta voidaan syystäkin kuvata eräänlaisena ryysyistä rikkauksiin kertomuksena, mutta kaikkia kehitys ei ole ottanut mukaansa. Kirjan 1900 ja 2000-lukua käsittelevissä artikkeleissa muistitietotutkimuksen menetelmät näyttävät toisenlaista Suomea; nykypäivän usein ylisukupolvinen huono-osaisuus ei välttämättä näy tilastoitavissa aineistoissa. Koulutuksen taloudelliseen kehitykseen ja yhteiskuntaan mukaan ottavaa vaikutusta on jopa liioiteltu. Suomalaisen yhteiskunnan tasa-arvoistavina pidetyt instituutiot ovat jopa saattaneet työntää osan

huono-osaisista yhteiskunnan marginaaleihin ikään kuin vihjaten näiden huono-osaisuuden olevan ansaittua, jolloin ongelmat ovat toistuneet sukupolvesta toiseen.

Esimerkiksi Anna-Maria Isolan haastatteleman ”Elon” opinnot ovat 2000-luvulla menneet pieleen kerta toisensa jälkeen, ja osattomuus uhkaa siirtyä hänen jälkikasvulleen. Hänen ja muiden huono-osaisten ongelmien syitä pyritään ymmärtämään heidän sukujensa juuritarinoiden avulla. Juuritarinat edustavat perheiden ja sukujen itseymmärrystä, sanallistaen, mitä heidän elämänsä on ollut ja miksi. Haastatteluin kerätyt juuritarinat sisältävät kuitenkin katkoksia; kaikesta ei ole voitu puhua. Hiljaisuus on voinut olla myös yhden sukupolven defenssi, mutta sama hiljaisuus ei ole toiminut enää jatkossa vaan on päinvastoin painostanut jälkeläisiä.

Tarinat kertovat elämän karuudesta, ja siitä, kuinka jotkut kokemukset siirtyvät seuraaville polville. Kuvaava on esimerkiksi tarina siitä, kuinka ”viisi tai kuusivuotias” lapsi ei jaksanut syödä koko lautasellista ruokaa. Nuoruudessaan nälkää nähnyt isoisä suuttui ja löi haarukan pöytään kiinni vastalauseena. Köyhyys ilmiönä ei siis ole sidottu vain tietyn hetken varallisuuteen vaan myös kokemuksiin ja käsityksiin historiallisella janalla.

Absoluuttinen köyhyys on vähentynyt, mutta vähävaraisuus ei ole kadonnut yhteiskunnasta hyvinvointivaltion ja yleisen vaurastumiskehityksen myötä. Esimerkiksi paljon puhuttu mahdollisuuksien tasa-arvokaan ei ole itsestäänselvyys edes lasten harrastuksissa – keskiluokkaiset kun kirjan mukaan käyvät useammin ohjatussa harrastuksessa kuin työväenluokan lapset.

Lopuksi

Turun köyhät kasvot onnistuu hyvin tarkoituksessaan tutkia ylisukupolvisen köyhyyden kokemuksia. Se on ajatuksia herättävä ja monipuolinen kokoelma erilaisia näkökulmia köyhyyden menneeseen ja nykyisyyteen, siihen kuinka köyhyys ja sosiaaliset ongelmat istuvat tiukasti kiinni yhteiskunnassa vuosisadasta toiseen vain muotojaan muuttaen. Kirjaa voi suositella historioitsijoille ja yhteiskuntatieteilijöille, mutta olisipa teos hyvää luettavaa monelle päättäjälläkin.

FM Heikki Kämäräinen on taloushistorian väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella.

Viitteet

[1] Erilaisista näkökulmista ks. esim. Pekka Haatasen väitöskirja *Suomen maalaisköyhälistö* (2017 [1968]) sekä ekonomisti Martin Ravallion teos *Economics of Poverty* (2016).

Kirjallisuus

Haatainen, Pekka. 2017 [1968]. *Suomen maalaisköyhälistö*. Helsinki: Into.

Ravallion, Martin. 2016. *Economics of Poverty. History, Measurement, and Policy*. New York: Oxford University Press.